

Minder regels, meer resultaat

Joep Houterman

Bij mijn aantreden als directeur Capaciteitsopbouw en Beurzen van de Nuffic, nam ik ook het directeurschap van het Nationaal Agentschap Leven Lang Leren over van Hanneke Teekens. Boeiend, kan ik wel zeggen. Als intermediaire organisatie (tussen de overheid die het geld beschikbaar stelt en de organisaties of individuen die het geld benutten) is het de taak van de Nuffic om met de overheden en gebruikers over de uitvoerbaarheid van het programma te communiceren. Mijn ervaring met de Nederlandse overheid is dat er wel te praten valt over versoepelingen

en beter passende interpretaties. Ze hebben dezelfde cultuur en ze zitten bovendien ook nog om de hoek hier in Den Haag. Da's wel zo gemakkelijk.

Met Brussel is dat anders. Voor het Leven Lang Lerenprogramma moeten ze rekening houden met maar liefst 31 landen. Bovendien wordt er wel eens misbruik van fondsen gemaakt. Dat willen ze allemaal voorkomen met regels en controles. Dat is een goed streven, maar als braaf burger moet je dan wel eens zuchten.

Samen met de collega's van het Europees Platform en CINOP vormt de Nuffic het Nationaal Agentschap. De Nuffic is de aanvoerder van dat trio, aangewezen door het Ministerie van OCW. In recente gesprekken met OCW is de regeldruk vanuit Brussel nadrukkelijk aan de orde geweest. We hebben ons samen voorgenomen om daar een continu aandachtspunt van te maken. Wij proberen namelijk vooraf dingen te beïnvloeden. Als subsidie-

voorwaarden eenmaal vast liggen, heeft tegenstribbelen geen zin meer. Iedere keer dat men zich niet aan de regels houdt, leidt dit tot extra werk, zelfs tot terugvorderen van geld, en erger nog, ook tot extra regels. Voor de instellingen en voor ons is het de uitdaging om het maximale uit de gelden te halen. In 2007 is er € 24 miljoen beschikbaar in Nederland. Ik ben benieuwd hoe we dat met elkaar gaan realiseren. Want het gaat natuurlijk helemaal niet om die regels, maar om de resultaten die deelnemende instellingen, docenten, studenten en scholieren behalen.

Ik wens u daar veel succes bij. Veel plezier met deze extra dikke editie van Europa Expresse. ★

Joep Houterman

Joep Houterman is directeur van het Nederlands Nationaal Agentschap Leven Lang Leren. In die

hoedanigheid stuurt hij het totale agentschap aan en is hij verantwoordelijk voor de implementatie van het Leven Lang Lerenprogramma in Nederland.

★ In dit nummer:

Het Bolognaproces pag. 2 en 3

Erasmus University Charter pag. 4

Nederland laat kansen liggen pag. 5

Onderwijsmobiliteit en e-learning pag. 6

ELIA-netwerk pag. 7

Midden-Oosten, Noord-Afrika en de EU pag. 9

Leven Lang Leren – de officiële lancering

Op 6 en 7 mei jl. vond in Berlijn de officiële lancering van het Leven Lang Lerenprogramma plaats. Er was een groot feest georganiseerd om het 'vlaggenschip' van de Europese programma's onder de aandacht te brengen. Naast de feestelijkheden vonden ook de twee belangrijke vergaderingen plaats: de comitévergadering (met vertegenwoordigers van de nationale autoriteiten van de lidstaten) en de directieurenvergadering (vergadering van directieuren van Nationaal Agentschappen).

De bijeenkomst startte met de feestelijke uitreiking van de Lifelong Learning Awards tijdens een galadiner. De prijzen gingen naar projecten van Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig, Jean Monnet en Lingua, die "het onderwijs in Europa een nieuwe dimensie hebben gegeven". Voor Erasmus werden er bijvoorbeeld prijzen uitgereikt aan de Humboldt Universiteit in Berlijn omdat zij de meeste inkomende Erasmusstudenten en -docenten van heel Europa hebben; aan de Universiteit van Granada omdat zij het grootste aantal mobiele studenten hebben en in docentmobilititeit op de vierde plek staan; en aan het Curriculum Development Project EMDOLA (European Master's Degree in Oral Laser Applications) vanwege het innovatieve karakter.

Bij de comitévergadering kwam de Declaration of Assurance aan de orde. Dit is een verklaring waarin de lidstaten uitleg-

gen dat het Agentschap dat zij hebben aangewezen voor de uitvoering van het Leven Lang Lerenprogramma, het werk volgens alle Europese regels uit kan voeren. Een aantal lidstaten had deze verklaring nog niet ingestuurd, andere waren door de Europese Commissie nog niet goedgekeurd. Ook werd de call voor 2008 besproken, waarbij Nederland heeft gepleit voor vereenvoudiging van de administratieve en financiële procedures, vooral voor projecten onder de vijftienduizend euro. De Commissie heeft toegezegd deze vereenvoudiging mee te nemen in de komende call. Deze call wordt in oktober gepubliceerd.

In de directieurenvergadering werd het belang van kwaliteitbeheer benadrukt. *Quality management* is volgens de Commissie belangrijk voor een goed decentraal beheer van het programma. Dit houdt vooral in dat de Nationaal Agentschappen meewerken aan allerlei zaken die door de Commissie geïnitieerd worden, zoals hun databank met *good practices* en hun eigen magazine. De agentschappen benadrukten op hun beurt dat zij met minder middelen meer werk moeten uitvoeren en dat de lijst met taken voor hen steeds langer lijkt te worden. Verder werd duidelijk dat de veranderende verhouding tussen Commissie, nationale autoriteiten en agentschappen inhoudt dat de agentschappen veel vaker en intensiever gecontroleerd zullen worden dan voorheen.

Voor elk agentschap staan twee bezoeken per jaar op het programma: een systeemmonitoring (heeft het agentschap haar organisatie op orde?) en een *impact assessment* waarbij gekeken wordt of het werk dat het agentschap doet, ook echt impact heeft in de lidstaat. Daarnaast heeft de nationale autoriteit een strengere controlerol (vooraf en na afsluiting van het jaar) en moet elk kwartaal financieel gerapporteerd worden over de programmagelden. Al met al een duidelijke en systematische controlecyclus. Overigens heeft dat geen effect op de begunstigden van het Leven Lang Lerenprogramma. Voor instellingen blijft voornamelijk een tussen- en eindrapportage bestaan en daarnaast zal het agentschap vier tot vijf monitoringbezoeken en audits per jaar afleggen.

Het Duitse agentschap, belegd bij de DAAD, had in Berlijn een forum over het nieuwe programma georganiseerd. Een van de sprekers was Jo Ritzen. Hij vertelde over het succes van de Universiteit van Maastricht in de internationalisering en hoe zij daarbij geprofiteerd hebben van het Erasmusprogramma. Studenten uit Maastricht vinden door hun internationale ervaring binnen drie maanden een baan met het hoogste startsalaris. Voor de universiteit zelf zijn inkomende Erasmusstudenten vaak ook de latere *fulltime degree* studenten. Erasmus kan volgens hem dus met recht het vlaggenschip van de Europese onderwijsprogramma's worden genoemd. ★

Bologna en kwaliteitszorg

Een kort overzicht van de stand van zaken

Bevordering van Europese samenwerking op het gebied van kwaliteitszorg, met de bedoeling vergelijkbare criteria en methoden te ontwikkelen, is een van de elementen van de Verklaring van Bologna van 1999. Sindsdien heeft het zich ook ontwikkeld tot een van de actielijnen in het Bolognaproces. Dit ligt voor de hand, omdat kwaliteitszorg belangrijk is om de transparantie van de Europese hogeronderwijsruimte te vergroten én om de kwaliteit van het daarbinnen aangeboden hoger onderwijs te garanderen.

Tijdens de vorige conferentie van de Europese ministers van onderwijs in Bergen (2005) werd een aantal standaarden en richtlijnen aangenomen met betrekking tot kwaliteitszorg in de Europese hoger onderwijsruimte. De volledige set van standaarden en richtlijnen (in het Engels) is te vinden in het ENQA-rapport 'Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area'. Het gaat om standaarden en richtlijnen voor de interne kwaliteitszorg in instellingen voor hoger onderwijs, voor de externe kwaliteitszorg van hoger onderwijs, en om standaarden voor instanties van externe kwaliteitszorg zoals NVAO.

Tijdens de Bolognaconferentie in Londen van mei 2007 (zie ook pag. 3) werd geconstateerd dat deze standaarden en richtlijnen een belangrijke drijvende kracht vormen voor versterking van de kwaliteitszorg in het hoger onderwijs. Interne kwaliteitszorg blijft de eerste verantwoordelijkheid van de instellingen zelf. De mate waarin studenten bij kwaliteitszorg zijn betrokken, is toegenomen, maar kan nog heel wat verbeterd worden.

Alle Bolognalanden zijn begonnen de standaarden en richtlijnen voor kwaliteitszorg te implementeren en vooral de externe kwaliteitszorg is al veel beter ontwikkeld dan voorheen. Het eerste Europese forum voor kwaliteitszorg werd gehouden in november 2006 in München. Het is de bedoeling dit jaarlijks te continueren om *good practices* te verspreiden en ervoor te zorgen dat de kwaliteit van het onderwijs in de Europese hogeronderwijsruimte voortdurend verbetert.

De ministers hechten groot belang aan de wederzijdse erkenning van accreditatiebesluiten en kwaliteitsbeoordelingen en aan continue internationale samenwerking op het gebied van kwaliteitszorg. In Londen werd ook besloten dat de zogenaamde E4-groep* een onafhankelijk en transparant register gaat beheren van kwaliteitszorgorganisaties voor hoger onderwijs. Het register moet zichzelf financieel bedruipen. Opname erin geschiedt op vrijwillige basis en is mogelijk, wanneer door de kwaliteitszorgorganisatie voldaan wordt aan de eerder genoemde standaarden en richtlijnen. Dit moet

blijken uit een onafhankelijk beoordelingsproces dat waar nodig ondersteund wordt door de nationale autoriteiten. Doel van het register is om alle stakeholders en het grote publiek toegang te geven tot objectieve informatie over de betrouwbaarheid van kwaliteitszorgorganisaties voor hoger onderwijs. De E4-groep is gevraagd regelmatig over de voortgang van dit register te rapporteren aan de zogenaamde Bologna Follow Up Group (BFUG) en na twee jaar te zorgen voor een externe evaluatie.

Juiste erkenning van diploma's en van eerder verworven competenties, ook die verworven via niet-formeel en informeel leren, zijn essentiële onderdelen en moeten nog verbeteren. De landen die nog niet de Erkenningconventie van Lissabon geratificeerd hebben, waaronder Nederland, worden aangespoord dat met spoed te doen.

Daarbij is ook de afstemming van de nationale kwalificatieraamwerken op het Framework for Qualifications of the European Higher Education Area met referentie aan de Dublin-descriptoren van belang. Dit framework is een belangrijk instrument om de vergelijkbaarheid en transparantie binnen de Europese hogeronderwijsruimte te bevorderen en om mobiliteit van studenten binnen en tussen hogeronderwijssystemen te bevorderen. Het zou instellingen ook moeten stimuleren voor het hoger onderwijs modules en studieprogramma's te ontwikkelen die gebaseerd zijn op *learning outcomes* en *credits*. Het framework is ten slotte een centraal element van de wereldwijde promotie van het Europese hoger onderwijs. ★

Cor Segeren

Hogeschool Arnhem Nijmegen, Senior advisor Quality Assurance & International Cooperation

* De E4-groep bestaat uit EUA = European Universities Association, ENQA = European Association for Quality Assurance in Higher Education, EURASHE = European Association of Institutions in Higher Education, ESU = European Students' Union (voorheen ESIB)

Het ENQA-rapport is te vinden via:
[www.bologna-bergen2005.nl/onder Main Documents](http://www.bologna-bergen2005.nl/onder>Main Documents).

★ Buiten Europa ★

VS

De samenwerking in het hoger onderwijs tussen de EU en de Verenigde Staten heet ATLANTIS. Er vallen vier verschillende acties onder: *Transatlantic Degree Consortia*, *Policy Oriented Measure*, *Excellence Mobility Projects* en *Schuman-Fulbright Programme*.

Informatie: ec.europa.eu/education/programmes/eu-usa/index_en.html

Canada

Het bevorderen van mobiliteit van studenten en docenten tussen is één van de voornaamste actiepunten van het samenwerkingsprogramma Transatlantic Exchange Partnerships (TEP) tussen Canada en de EU.

Informatie: ec.europa.eu/education/programmes/eu-canada/index_en.html

Japan en Nieuw-Zeeland

Beide pilotfasen van de hogeronderwijsprogramma's voor samenwerking tussen de EU en Japan en tussen de EU en Nieuw-Zeeland zijn afgerond. Het is echter nog niet bekend wanneer de eerstvolgende *call for proposals* wordt gepubliceerd.

Informatie: ec.europa.eu/education/programmes/eu_others/japan/index_en.html

ec.europa.eu/education/programmes/eu_others/nz/index_en.html

Australië

Na het bezoek van de Europese Commissie aan Australië, half april, en de ondertekening van de verklaring gericht op meer samenwerking, zijn er nog geen nieuwe *calls for proposals* gepubliceerd.

Informatie: europa.eu.int/comm/education/programmes/eu_others/australia/call_en.html

ec.europa.eu/education/programmes/eu_others/australia/call_en.html

Latijns-Amerika

EuropeAid, de dienst voor ontwikkelingsamenwerking van de Europese Commissie, financiert twee programma's voor Latijns-Amerika gericht op hoger onderwijs. ALFA is gericht op institutionele samenwerking en wordt momenteel opnieuw vormgegeven. Wanneer het nieuwe programma er daadwerkelijk zal zijn, is nog niet bekend. ★ Zie ook pag. 10.

Informatie: ec.europa.eu/europeaid/projects/alfa/index_en.htm

Het programma ALBAN verstrekt beurzen aan studenten en professionals uit Latijns-Amerika. Gedurende 6 maanden tot 3 jaar kunnen zij naar Europa komen voor een *master course*, een *higher level professional training/upgrading* of om te promoveren. ★ Mogelijk wordt ALBAN vervangen door een speciale Erasmus Mundus External Cooperation Window Latin America (zie hieronder).

Informatie: www.programalban.org

Azië

Als opvolger van het inmiddels beëindigde ASIA-LINK heeft EuropeAid een nieuw programma in de maak voor institutionele samenwerking met Aziatische landen. ★ Publicatie wordt in september verwacht, waarschijnlijk ligt de nadruk op studenten- en docentmobiliteit.

Informatie: ec.europa.eu/europeaid/projects/asia-link/index_en.htm

Afrika, Caribisch gebied en Pacifische landen

EDULINK is een programma ter bevordering van de samenwerking in het hoger onderwijs tussen de EU en zogenaamde ACP- en EDF-landen. Het bevordert o.a. capaciteitsopbouw en institutionele samenwerking. ★ De tweede *call for proposals* is in juni 2007 gepubliceerd.

Informatie: www.acp-edulink.eu

Middellandse Zeegebied, Westelijke Balkan, Oost-Europa en Centraal-Azië

★ Landen in deze regio's vallen onder het Tempusprogramma. In september wordt de eerste *call for proposals* verwacht van Tempus IV (zie ook pag. 11).

Informatie: ec.europa.eu/tempus

Erasmus Mundus External Cooperation Window bevordert samenwerking tussen EU en derde landen in verschillende regio's door subsidie te verstrekken voor organisatie en realisatie van staf- en studentenmobiliteit op alle niveaus. In de eerste *call* kwamen er 24 landen in bovengenoemde regio's in aanmerking voor financiering. Waarschijnlijk wordt het aantal landen en regio's sterk uitgebreid.

Informatie: eacea.ec.europa.eu

Ministersconferentie over Bolognaproces in Londen

Sinds ongeveer dertig Europese ministers van onderwijs in 1999 de Bolognaverklaring tekenden, kent het Bologna-proces zijn hoogtepunten in de tweejaarlijkse ministersconferenties. Ministers monitoren dan gezamenlijk de voortgang en bepalen prioriteiten voor de komende twee jaar. Onlangs was het weer zover. Een persoonlijk verslag vanuit Londen.

De politieke arena

Op 17 en 18 mei vond in Londen de vierde ministersconferentie plaats. 17 mei mag in Nederland een vrije Hemelvaartsdag zijn geweest, in Londen was het een gewone werkdag. 's Ochtends verzamelden zich dan ook circa 400 delegatieleden in een grote zaal die deed denken aan een grote arena. Midden in de zaal zaten de 46 ministers in een carré, gerangschikt naar land en op alfabet, en de delegatieleiders van de andere deelnemende organisaties. Daaromheen zaten in meerdere rijen de andere medewerkers. In de zaal kon je precies zien waar de mensen zaten die je wilde spreken. Maar in de pauzes stroomde de zaal leeg naar de foyer, en was het een hele uitdaging om in de grote mensenmassa de gesprekspartners te vinden die je zocht.

De inhoud

Inhoudelijk ging het om het opnemen van de stand van zaken, en om het stellen van prioriteiten voor de komende tijd. De Bolognaverklaring stelt doelstellingen voor 2010 en dat jaar komt snel dichterbij. Na de welkomstwoorden en de hoofdspeech werd de stand van zaken opgemaakt. Het *stocktaking* rapport gaf in dezelfde kleuren als twee jaar geleden een overzicht van wat was bereikt: van rood (niets gedaan) via oranje, geel, en lichtgroen, tot groen (alles op orde). Overigens vinden alle acties plaats in het perspectief van de ambitie om als hoger onderwijs in Europa wereldwijd te kunnen concurreren. Goede voortgang bleek te zijn gemaakt met de invoering van de drie cycli in het hoger onderwijs. De kwaliteitszorg, en de betrokkenheid van studenten daarbij, is beter op orde. De procedures voor diploma-erkenning verbeteren. Nationale kwalificatieraamwerken worden ontwikkeld in lijn met het overkoepelende kwalificatieraamwerk voor de Europese hogeronderwijsruimte. En het concept Leven Lang Leren krijgt steeds meer vorm.

Naast het *stocktaking* rapport, gebaseerd op rapportages van overheden, kwamen het ESIB en de EUA met overzichten op basis van respectievelijk studentenbeleving en instellingsperspectief. Samen gaven de drie invalshoeken een bijzonder goed beeld van wat bereikt is.

De werkgroepen

De Bologna Follow-Up Group (BFUG) had werkgroepen ingesteld op een aantal belangrijke aspecten. De werkgroep voor de sociale dimensie had een overzicht geleverd van het soort informatie dat beschikbaar is over mobiliteit en sociale achtergronden van studenten, maar gaf ook aan welke informatie ontbreekt. Het ESIB was blij met deze nieuwe aandacht voor de sociale dimensie. Koen Geven, de huidige voorzitter van

het ESIB, had het in dit verband over 'recandling the Bologna process'. Aan het slot van zijn speech stak hij kaarsen aan om zijn woorden te onderstrepen. Ook kondigde hij aan dat de naam van ESIB met ingang van deze conferentie verandert in ESU, European Student Union.

De werkgroep voor de externe dimensie had een strategie ontwikkeld waaraan elke stakeholder kan bijdragen. Een actielijst was bijgevoegd met voorbeelden van wat diverse stakeholders kunnen doen. De actielijst begint met de noodzaak van goed toegankelijke informatie over het Bolognaproces via de website van het secretariaat. Verder is het aan instellingen, studenten en overheden het Bolognaproces uit te dragen als onderdeel van reguliere internationale activiteiten en bij speciale gelegenheden. Dit werd ook in verband gebracht met de OECD/UNESCO *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education*.

De werkgroep over meeneembaarheid van studiefinanciering, onder Nederlands voorzitterschap, wisselde ervaringen uit over het verlenen van beurzen en leningen. Op haar initiatief wordt een werkgroep van experts ingesteld om elkaar te helpen bij de uitvoering van meeneembare studiefinanciering. Dit is onderdeel van het communiqué.

Het communiqué

Het communiqué van de conferentie in Londen constateert dat de goede voortgang van de invoering van een vergelijkbare hogeronderwijsstructuur de Europese hogeronderwijsruimte dichterbij brengt. Het benadrukt het belang van sterke instellingen en principes van non-discriminatie en toegankelijkheid voor studenten en staf. Overheden hebben de verantwoordelijkheid obstakels voor mobiliteit in de vorm van visa en werkvergunningen weg te nemen. Nationaal zullen afgesproken erkenningsprocedures worden gebruikt en wordt bekeken hoe de mobiliteit van staf en studenten verder te bevorderen is en op een meer uitgebalanceerde basis kan plaatsvinden tussen de landen van de Europese hogeronderwijsruimte. Wat betreft de gradenstructuur zal energie gestoken moeten worden in de doorstroom van de ene cyclus naar de andere en in een goed gebruik van ECTS, gebaseerd op leerresultaten en studielast. De overgang naar werk en de gegevens hierover vergen ook aandacht.

Een juiste erkenning van diploma's en van eerder verworven competenties zijn essentiële onderdelen van de Europese hogeronderwijsruimte, zowel binnen een Europese context als wereldwijd. Dit geldt ook voor competenties verworven via niet-formeel en informeel leren. De landen die nog niet de Erkenningconventie van Lissabon geratificeerd hebben,

worden aangespoord dat met prioriteit te doen.

De Raad van Europa wordt gevraagd de uitwisseling van ervaringen op het gebied van kwalificatieraamwerken te bevorderen. Dit zijn belangrijke instrumenten voor de vergelijkbaarheid en transparantie binnen de Europese hogeronderwijsruimte. Een nationaal kwalificatieraamwerk verheldert namelijk het nationale stelsel en laat zien hoe die structuur aansluit op het Europese raamwerk.

Wederzijdse erkenning van kwaliteitszorg- en accreditatiebeslissingen is een belangrijk aspect in de samenwerking van kwaliteitszorgorganisaties en moet doorgaan. Het register van kwaliteitszorgorganisaties dat door ENQA, EUA, EURASHE en ESU (de E4) beheerd gaat worden, zal alleen de organisaties bevatten die de Europese standaarden en richtlijnen voor kwaliteitszorg toepassen.

De Bologna Follow-Up Group wordt een aantal zaken gevraagd, waaronder:

- * Ervoor zorgen dat het ENIC/NARIC-netwerk de nationale actieplannen voor erkenning analyseert en voorbeelden van goede ervaringen verspreidt.
- * Bevorderen van een gemeenschappelijk begrip van de rol van hoger onderwijs in het kader van Leven Lang Leren.
- * Voorstellen ontwikkelen met de ENIC/NARIC's ter verbetering van de erkenning van eerder of elders verworven competenties.
- * Rapporteren over verbetering van de beschikbare data, op basis van de gegevens van Eurostat en Eurostudent.
- * Bevorderen van transitie naar werk in relatie tot elke cyclus van het hoger onderwijs.
- * Voorstellen genereren voor een structuur voor ontwikkeling van de Europese hogeronderwijsruimte na 2010.

Benelux aan zet

De volgende conferentie zal plaatsvinden in 2009 in Leuven en het secretariaat wordt tot die tijd gevormd door de Beneluxlanden. Het secretariaat zal werken vanuit het Vlaams ministerie van onderwijs. Het is samengesteld uit medewerkers namens Luxemburg, Vlaanderen, de Waalse gemeenschap en Nederland. Ondergetekende zal functioneren als hoofd van het secretariaat.

Laten we er een mooie twee jaar van maken, zowel in de instellingen, als in het secretariaat. ★

Marlies Leegwater

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Directie Hoger onderwijs, Contactpersoon Bolognaproces.

Voor het 'stocktaking' rapport en andere informatie zie de website van het Bolognasecretariaat: www.bologna2009benelux.org.

Erasmus University Charters

Beoordeling van de aanvragen en de uitslag

Op 7 juni 2007 is bekendgemaakt welke instellingen een Erasmus University Charter toegekend hebben gekregen. Dit charter is een voorwaarde om aan de acties binnen het Erasmusprogramma (zowel centrale als decentrale acties) mee te doen. Het Executive Agency van de Commissie beheert de EUC's.

De beoordeling

De aanvragen zijn beoordeeld door een groep van 35 experts, afkomstig uit 26 verschillende EU-landen. De instructie was gericht op:

- een objectieve beoordeling van de aanvraag op volledigheid en helderheid;
- een beoordeling op basis van de tekst alleen (dus geen interpretatie of aannames van zaken die niet door de instelling zijn genoemd);
- het, wanneer acceptabel, goedkeuren van de aanvraag.

De aanvragen voor vernieuwing van het charter zijn in eerste instantie beoordeeld door een expert met goede kennis van het betreffende land en onderwijssysteem. Bij een negatieve beoordeling werd een tweede expert ingeschakeld. Kwam die tot een andere beoordeling, dan werd verzocht gezamenlijk tot een finale beoordeling te komen. Als dat niet lukte, werd een derde expert ingeschakeld.

Nieuwe aanvragen zijn altijd beoordeeld door twee experts. Ook hier werd bij verschil van mening de twee experts verzocht samen tot een finale beoordeling te komen, eventueel gevolgd door een derde expert als dat nodig was.

Ongeveer tien procent van de instellingen is onvolledig of onduidelijk bij één van de drie onderdelen van de aanvraag: de strategie, doelstellingen en prioriteiten van de instelling in het kader van het Leven Lang Lerensprogramma, de zorg voor de kwaliteit van academische mobiliteit, de zorg voor de kwaliteit van stage-activiteiten.

Het onderscheid tussen het *standard* en *extended* charter is gebaseerd op de gedachte dat instellingen mobiliteit organiseren en daarbovenop eventueel ook stages. In de praktijk zijn er echter nogal wat instellingen (voornamelijk Franse en Spaanse) die geen academische mobiliteit kennen, maar wel stages. In de systematiek zouden die geen charter kunnen krijgen. Een extended charter zou immers alleen maar mogelijk zijn als de instelling ook aan de voorwaarden voor een standard charter voldoet. Na een stevige discussie werd voorgesteld deze instellingen toch een uitgebreid charter toe te kennen, maar dan voor de duur van één jaar. De experts hebben de commissie verzocht nog eens goed na te denken over de systematiek.

De uitslag

In 2007 hebben 3.327 Europese instellingen van hoger onderwijs een aanvraag voor een EUC gedaan. Daarvan zijn er 35 op formele gronden afgewezen, 2.749 instellingen in

Europa hebben een EUC voor de duur van zes jaar ontvangen en 406 instellingen hebben een eenjarig EUC ontvangen.

In Nederland hebben 60 instellingen een aanvraag gedaan. Daarvan is er één afgewezen (Gereformeerde Hogeschool Zwolle). Twee instellingen hebben een EUC voor één jaar en zes instellingen hebben een standard EUC aangevraagd en toegekend gekregen. De overige 51 instellingen hebben een extended EUC (dus ook voor stagemobiliteit) toegekend gekregen. De enige instelling die problemen had bij de elektronische aanvraag en waarbij het niet zeker was of de aanvraag geaccepteerd zou worden, heeft gewoon een charter toegekend gekregen voor zes jaar. ★

Cor Segeren

Hogeschool Arnhem Nijmegen, Senior advisor Quality Assurance & International Cooperation

De uitslagenlijst is te vinden op:

eacea.ec.europa.eu/static/en/11p/erasmus/index_en.htm.

Ján Figel, Europees commissaris voor onderwijs, opleiding en cultuur op de 20e verjaardag van het Erasmusprogramma in Berlijn

Twintig jaar Erasmus

"Erasmus is misschien wel het symbool voor Europa en het stelt studenten in staat om de Europese realiteit aan den lijve te ondervinden... weg van ouders en familie, weg uit het vertrouwde milieu om gedurende enkele maanden in een ander Europees land te studeren!" (uit: *Europabericht België, 2007*)

Het is waar. Erasmus heeft in twintig jaar tijd ruim een miljoen studenten uit Europa een onvergetelijke tijd bezorgd. En dat moet gevierd worden. De Europese Commissie en het Erasmus Student Network (ESN) hebben allerlei activiteiten gepland om in 2007 stil te staan bij twintig jaar Erasmus in Europa. Maar ook de Nationale Agentschappen vieren de verjaardag van het grootste en meest bekende mobiliteitsprogramma in Europa. Bij het Nederlandse agentschap doet Leon Firet, student Culturele en Maatschappelijke Vorming aan de Hogeschool Leiden, onderzoek naar de impact van Erasmuservaringen bij studenten uit de twintig jaar dat Erasmus bestaat. Hij heeft daarvoor diepte-interviews gehouden met oud-studenten uit bijna alle jaren. Het heeft interessante bevindingen en leuke gesprekken opgeleverd. Hieronder een tweetal citaten:

Hoe verliep het afscheid met de mensen die je in het buitenland hebt ontmoet?

"Ik vond het heel erg jammer om weg te gaan. Ik had best een hechte band gekregen met mijn huisgenoten. Ik vond het niet erg moeilijk om afscheid te nemen, maar ik ben zelf dan ook redelijk nuchter wat dat betreft. Mijn huisgenotes hadden er meer moeite mee, ze hebben mij alweer uitgenodigd om bin-

nenkort weer langs te komen. Ik wist van tevoren wel dat een deel van de vriendschappen die je opbouwt verwateren, maar dat echte vriendschap altijd zal blijven bestaan."

Hoe ging de aanpassing aan je oude normale leven?

"Ik dacht: wat is Nederland klein en saai. En je komt toch weer gauw in het oude stramien terecht. Ik kwam ook weer in mijn oude studentenkamer terecht. Dat was wel wennen. Ja, die aanpassing kostte mij meer vermogen en creativiteit dan weggaan."

Op basis van de interviews stelt het Agentschap een boekje samen dat terugblijkt op twintig jaar Erasmus. Dat boekje wordt tijdens een evenement ter ere van twintig jaar Erasmus voor studenten en instellingen gepresenteerd. Naast het boekje wordt het twintigjarig bestaan ook op een andere manier gevierd, maar daarover meer in de volgende Europa Expresse. In ieder geval zal het Erasmusmotto 'vrijheid, onderwijs en vriendschap' centraal staan. ★

Meer informatie over de feestelijke activiteiten van de EC en ESN is te vinden op: www.20erasmus.eu/ en op ec.europa.eu/news/culture/061207_1_nl.htm.

Vrijheid, onderwijs en vriendschap

Centrale acties

In het nieuwe Leven Lang Lerensprogramma worden naast de decentrale acties ook programma's uitgevoerd door het Executive Agency: de zogenaamde centrale acties. Centrale acties, die door de Europese Commissie worden beheerd en beoordeeld, zijn minder toegankelijk voor instellingen omdat het altijd veel meer werk oplevert dan de gewone mobiliteitsprogramma's. Er moeten stapels papier worden ingevuld, er moet intensief met partners worden overlegd, onderwerpen moeten in een EU-format worden gegoten dat niet altijd past, en de Commissie vraagt het hemd van het lijf.

Toch bieden de centrale acties veel meer uitdagingen en impulsen dan de standaard mobiliteitsacties, vooral als het gaat om kwaliteitsverbetering en de vorming van één grote Europese hogeroponderwijsruimte, waar we niet meer aan kunnen ontsnappen. Mobiliteit kan bijna elke Europese hogeroponderwijsinstelling nu wel verzorgen. Bijna iedereen doet mee aan het Erasmusprogramma, maar daarbinnen is nauwelijks ruimte voor concurrentie of innovatie. De centrale acties bieden wel die noodzakelijke ruimte voor innovatie en concurrentie op het gebied van internationalisering.

Ook de centrale acties zijn onderverdeeld in de sectoren Comenius, Erasmus, Leonardo en Grundtvig. De projecten die onder Erasmus vallen, zijn het meest interessant voor het Nederlandse hogeroponderwijsveld. Deze projecten zijn weer verder opgedeeld in Study Programs, European Modules, Erasmus Networks, Virtual Campuses, Erasmus Cooperation between Universities and Enterprises en Erasmus Modernisation of Higher Education. Tijdens het Jaarcongres heeft de Nuffic stilgestaan bij de centrale acties en uitgelegd wat welke acties nou precies inhouden. Zie ook het artikel hiernaast: 'Nederland laat kansen liggen in Europese samenwerking'.

De Nederlandse inbreng van centrale acties in de Erasmusprojecten valt een beetje tegen:

Erasmus centrale acties	totaal aantal aanvragen	aantal Nederlandse aanvragen
Study Programs	45	3
European Modules	12	0
Erasmus Networks	16	1
Virtual Campuses,	28	0
Cooperation between Universities and Enterprises	22	2
Modernisation of Higher Education	23	0
Totaal	146	6

In vergelijking: onze zuiderburen hebben 14 voorstellen ingeleverd en alleen voor de actie *Cooperation between Universities and Enterprises* hebben Belgische instellingen geen aanvragen gedaan.

Het is jammer dat het Nederlandse veld nog niet massaal gebruik maakt van de mogelijkheden van de centrale acties, want er valt in Brussel nog best wat te halen. Zou de Nederlandse afwezigheid te maken hebben met onbekendheid van deze mogelijkheden of heeft het te maken met het aanvraagformulier van 101 bladzijden? ★

De presentatie van de Nuffic over de centrale acties staat op de vernieuwde Nuffic-website: www.nuffic.nl/pdf/netwerk/jc/Lambrecht.pdf.

Het Kurhaus in
Scheveningen

Nederland laat kansen liggen in Europese samenwerking

Tijdens het Nuffic-jaarcongres 2007, dat begin april in Scheveningen werd gehouden, kwamen tijdens de workshop over Leven Lang Leren een aantal interessante punten aan de orde. Sprekers waren David Bohmert (Neth-ER), Vanessa Lambrecht (Nationaal Agentschap Leven Lang Leren), Janneke Timmer (Ministerie van OCW), Herman van Holt (CINOP) en verschillende mensen uit het publiek. Een samenvatting.

Ondanks de nationale discussie over falende kwaliteit van ons (hoger) onderwijs staat Nederland internationaal zeer goed aangeschreven. Nederlandse hogeroponderwijsinstellingen zijn gewilde partners in internationale samenwerkingsprojecten, onder meer om ons vermeende coördinatie- en organisatietalent. We zijn goede netwerkers en zouden dit talent uit kunnen buiten door bestaande netwerken op een hoger plan te tillen. Iedere instelling heeft zo zijn partnerschappen maar wellicht is het eens tijd deze nader onder de loep te nemen, uit te diepen, en strategische keuzes te maken. Internationalisering gaat al lang niet meer (alleen) om mobiliteit: we zijn op weg naar één Europese hogeroponderwijsruimte.

Het Leven Lang Lerensprogramma heeft voor deze ontwikkelingen middelen beschikbaar die ondersteunend kunnen zijn. Naast (thematische) netwerken zijn nog vele andere zaken op de weg naar één Europese hogeroponderwijsruimte. Behalve in het bekende Erasmusprogramma, komt dit tot uiting in de centrale acties. Deze worden door het Executive Agency van de Europese Commissie in Brussel beheerd en zijn op verschillende actuele onderwerpen gericht, zoals beleidsontwikkeling, talen, ICT, disseminatie, *curriculum development*, *virtual campuses*, *HEI-Enterprise cooperation*...

Het is hierbij nadrukkelijk niet zo dat 'Europa' bepaalde zaken oplegt of verplicht stelt: op het gebied van (hoger) onderwijs heeft de Europese Unie die wetgevende kracht helemaal niet. De Europese Commissie doet slechts voorstellen of mededelingen, waarmee nationale overheden vervolgens kunnen doen wat ze willen. De programma's die de EC biedt, sluiten aan op ontwikkelingen die al in gang zijn en zeker nog aan invloed zullen winnen (denk, naast

de eerder genoemde onderwerpen bijvoorbeeld ook aan ECTS, European Qualification Framework, elders verworven competenties). Ze bieden hogescholen en universiteiten de kans te leren van de ervaringen van anderen en niet achterop te raken.

Idealiter zijn de ontwikkelingen op Europees niveau integraal onderdeel van het strategisch beleid van een hogeroponderwijsinstelling: een stappenplan met bij elke stap de passende Europese subsidie. Alleen met een dergelijke opzet zou een universiteit of hogeschool daadwerkelijk op weg zijn Leven Lang Leren aan te bieden. Bij de meeste instellingen lijkt het zo ver nog niet te zijn. Dat is niet verwonderlijk want hiervoor is betrokkenheid nodig op alle niveaus, van docenten tot en met het management. Docenten zullen alleen aan internationale projecten mee willen en kunnen doen als zij daarvoor tijd krijgen; als er dus iemand anders betaald wordt om de lessen en het andere reguliere werk over te nemen. En faculteiten doen alleen mee in de Europese ontwikkelingen als het belang daarvan doordringt tot alle lagen en niet blijft hangen op bestuursniveau. Men dient dus ook de tijd te krijgen om zich hierin te kunnen verdiepen.

Langzaam maar zeker zal het Nederlands hoger onderwijs ervan doordrongen raken dat het een onlosmakelijk onderdeel is van het Europees hoger onderwijs. Bij dit bewustwordingsproces is een belangrijke rol weggelegd voor de Europese programma's. ★

Voor een compleet verslag van het Jaarcongres van de Nuffic typt u de zoekterm "Jaarcongres" in op www.nuffic.nl.

Meer informatie over de centrale acties vindt u op de website van het Education, Audiovisual and Culture Executive Agency: eacea.ec.europa.eu.

Erasmus Mundus Actie 1

Het Erasmus Mundusprogramma is begonnen aan zijn laatste jaar. Met dit programma wil de Europese Commissie het Europees hoger onderwijs op de kaart zetten met topkwaliteit masterprogramma's aangeboden door een consortium van Europese instellingen. Het wordt met de huidige call for proposals (academisch jaar 2008-2009) afgesloten.

Eind april was de deadline voor het indienen van voorstellen voor actie 1, de nieuwe Erasmus Mundusmasters, en de belangstelling was weer groot. Er zijn in totaal 176 aanvragen ontvangen bij het Executive Agency in Brussel, het instituut dat namens de EC verantwoordelijk is voor het beheer van het Erasmus Mundusprogramma. Dat zijn twintig aanvragen meer dan vorig jaar. Vanuit Nederland was de belangstelling ook groot. Er zijn 37 aanvragen ingediend met Nederlandse instellingen in het consortium (vier meer dan vorig jaar). Opvallend is dat daar dit jaar slechts drie hbo-instellingen bij waren. Onder het totale aantal 'Nederlandse' aanvragen waren 17 herziene en opnieuw ingediende aanvragen.

In de maanden mei en juni hebben de experts hun werk gedaan en is er een *ranking* opgesteld. De beste aanvragen zijn vervolgens beoordeeld door een Selection Board die besluit welke projecten uiteindelijk op de *short list* komen: 20 á 23 nieuwe masters. Begin juli is door het Erasmus Mundus Committee (vertegenwoordigers van de EU-lidstaten en EFTA-/EEA-landen) het voorstel van de Selection Board bevestigd. Gedurende de zomer kan dan het Europese Parlement zijn *right of inspection* doen gelden en daarna zullen, medio oktober, de definitieve selectieresultaten worden gepubliceerd. Begin 2008 worden de vijfjarige partnerschapovereenkomsten tussen het Executive Agency en de nieuwe consortia dan afgesloten.

De selectie van Actie 4 kent een vergelijkbare procedure.

Nieuw Erasmus Mundusprogramma

Na de zomer is ook het moment om iets meer te zeggen over de tweede fase van het Erasmus Mundusprogramma. Op dit moment is de Europese Commissie druk bezig met de verwerking van de evaluatie van de eerste fase van het programma. Zeker is in ieder geval al dat het wordt voortgezet na 2008. De vraag is nu welke vorm het nieuwe programma krijgt. Komt er een uitbreiding voor PhD's? Komen er ook beurzen voor Europese studenten? Zodra de definitieve tekst van het nieuwe Erasmus Mundus bekend is, wordt hieraan uiteraard weer aandacht besteed in de Europa Express. ★

Onderwijsmobiliteit en e-learning: twee kanten van dezelfde munt

De laatste tien jaar ontloopte e-learning zich als een belangrijke bron van groei en concurrentie in onderwijs en training. De inzet van internet en andere technologieën dragen ertoe bij dat leren als activiteit steeds verder wordt gedecentraliseerd en meer alomvattend wordt dan wat we voorheen hebben gekend. Opmerkelijk in dit verband is de bewering van Søren Nipper van Rambøl Consultants tijdens het seminar 'Thematic Monitoring E-Learning' in Kopenhagen in april jl. In een vergelijking van Europese landen plaatste hij Nederland niet bij de koplopers maar bij de middenmoot. Hoe komt dit en wat kunnen we eraan doen?

In Nederland hebben we op het gebied van e-learning te maken met dezelfde uitdagingen die we ook zien in andere Europese landen. Deze zijn in vier punten samen te vatten. Om te beginnen draagt e-learning bij aan het omverhalen van traditionele manieren van leren over tijd en ruimte. Ten tweede zijn de successen in e-learning nog te vaak losse prestaties, die meer getuigen van individueel enthousiasme dan van een samenhangende inspanning gericht op excelleren. Ten derde voelt de sector die ons voorziet van de nodige hard- en software, zich nauwelijks in staat meer te doen dan technische en infrastructurele ondersteuning te verlenen. En als laatste blijft het een hardnekkig feit dat veel mensen hun leven leiden zonder formeel onderwijs te hebben genoten en dat veel banen geen enkele diploma vereisen. Zelfs in een welvarend land als Nederland verlaten veel mensen op jonge leeftijd het formeel onderwijs en nemen er geen deel meer aan voor de rest van hun leven.

Wat de eerste uitdaging betreft zijn veel van de vernieuwingen die nu worden

geassocieerd met e-learning, zoals actief leren, leren hoe te leren, creatief leren, leren in groepen en studentgericht leren, de opkomst van e-learning voorafgegaan. Dit zijn grotendeels ontwikkelingen die in de laatste vier of vijf decennia in Nederland in het beroepsonderwijs hebben plaatsgevonden, gevolgd door slechts een paar universiteiten. Opgebouwde expertise op het terrein van probleemgestuurd onderwijs is bijvoorbeeld heel relevant voor de inzet van e-learning.

De meeste docenten in Nederland hebben tegenwoordig de beschikking over technische mogelijkheden voor het bouwen van *virtual learning environments* (VLE's). Veel te weinig onderwijsinstellingen ondersteunen echter hun werk door het bouwen van *managed learning environments* (MLE's). Ook hier is de expertise, opgebouwd in de institutionalisering van vormen van het nieuwe leren in het Nederlandse hoger onderwijs, heel relevant.

Ten aanzien van de derde uitdaging zou het hoger onderwijs in Nederland

beter moeten leren overbrengen wat ze precies verwachten van de technologie in plaats van passief af te wachten wat de industrie biedt aan oplossingen voor onderwijsproblemen. Hiervoor is een beter begrip nodig van de interactieve gevolgen van e-learning en van de wereld waarvoor we mensen opleiden. Helaas wordt e-learning nog te veel gezien als een zaak voor onderwijskundigen en technologen.

We leven in een land met een rijk besef en discussie over maatschappelijke exclusiviteit en inclusiviteit. Wat betreft de laatste uitdaging is het dan ook jammer dat de meeste discussies over e-learning worden gevoerd op het niveau van technische toegang en deelname aan individuele cursussen door studenten die al staan ingeschreven.

E-learning biedt vele mogelijkheden. Maar misschien is de grootste uitdaging wel om leren minder te zien als enkel een *face to face* aangelegenheid. We laten ons nog te veel inspireren door Desiderius Erasmus, die tijdens zijn hele leven al lerend door Europa trok. Onderwijsmobiliteit en e-learning horen echter bij elkaar als twee kanten van dezelfde munt. ★

James Slevin

James Slevin is honorary professor aan de Roskilde University (Denemarken) en universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam. Zie ook: www.jslevin.org.

ELIA-netwerk: kunstonderwijs in Europa ontwikkelen en versterken

ELIA, *European League of Institutes of the Arts*, is een onafhankelijke ledenorganisatie, die 320 kunstvakonderwijsinstellingen vertegenwoordigt in meer dan 45 landen. ELIA omvat alle kunstdisciplines waaronder architectuur, dans, beeldende kunst, design, mediakunsten, muziek en theater.

ELIA werd opgericht in 1990 met als doel het kunstvakonderwijs in Europa te ontwikkelen en versterken door de dialoog, mobiliteit en activiteiten tussen kunstenaars, docenten, leidinggevendenden en meer dan 250.000 studenten te stimuleren. Ook promoot ELIA de kennis en creativiteit van het kunstvakonderwijs, waarmee Europa zich op cultureel vlak kan ontwikkelen. De kunsthogescholen zijn bijvoorbeeld in toenemende mate betrokken bij ontwikkelingen buiten de school, zoals het verbeteren van stadswijken en creatieve broedplaatsen. De diversiteit van culturen en communicatie staan bij ELIA hoog in het vaandel, net als het behoud van de sociale en politieke voorwaarden voor de vrije ontwikkeling van het kunstvakonderwijs.

Activiteiten

ELIA ontwikkelt en organiseert tal van activiteiten, waaronder de biënnale conferenties en symposia die zich richten op verschillende specialismen. Ook ontwikkelt ELIA specifieke onderzoeksprojecten. Zo is ELIA verbonden met het thematische Erasmusnetwerk *Inter}artes*, dat de Bologna-ontwikkelingen nauwlettend volgt en scholen helpt de Bolognadoelstellingen te realiseren vanuit de eigenheid en diversiteit van het kunstonderwijs. Er worden intensieve evaluatiebezoeken georganiseerd aan kunstschole in Centraal- en Oost-Europa, waarvoor de scholen ter voorbereiding een zelfevaluatierapport schrij-

ven. Dit brengt een proces van verandering teweeg, waarbij kwaliteitszorg en vooral ook kwaliteitsverbetering vaak voor het eerst in de school besproken wordt.

Inter}artes heeft een panel van tien experts, die in toenemende mate hun ervaring inzetten in internationale evaluaties en accreditaties in de kunstdisciplines. Het panel verzorgt ook regionale trainingen in kwaliteitsverbetering en studentgericht leren in de kunsten. De vier Europese *tuning*-documenten voor het onderwijs in beeldende kunst, dans, design en theater zijn eveneens een resultaat van *Inter}artes*. Deze documenten zijn beschrijvingen van kwalificaties in de drie opleidingscycli. Binnenkort worden deze in samenwerking met het project Tuning Educational Structures in Europa gevalideerd door het beroepsveld. Een Europees kwalificatieraamwerk voor de kunsten ligt daarmee ook in het verschiet. De *tuning*-documenten gaan nu al de wereld over en zijn een visitekaartje van het Europese kunstvakonderwijs.

Belang van kunstonderwijs

Hoewel het kunstonderwijs steeds meer onderdeel is van het Europese hoger onderwijs, is het nog steeds belangrijk te wijzen op het belang van het kunstvakonderwijs. ELIA organiseerde daarom bijvoorbeeld de conferentie 'Towards Strong Creative Disciplines in Europe' in Tallinn, Estland. Het

centrale thema van de conferentie was de noodzaak van sterke, goed gefinancierde instituten in een samenleving die in toenemende mate creativiteit, originaliteit en goed opgeleide artistieke professionals nodig heeft. Ook heeft ELIA een gezamenlijke verklaring met de AEC (Europese Associatie van Conservatoria) opgesteld, die gericht was aan de conferentie van Europese ministers van onderwijs in Londen in mei 2007. In de verklaring wordt aandacht gevraagd voor onderwerpen, zoals het probleem dat in enkele Europese landen nog steeds geen masteropleidingen en derdefaseopleidingen mogelijk zijn in de kunsten, en de erkenning van onderzoek in de kunsten op een gelijkwaardig niveau met andere wetenschappelijke disciplines. Beide problemen zijn overigens ook heel relevant voor Nederland.

Het in Londen opgestelde communiqué biedt voor de kunsten niet veel nieuwe elementen. Wel wordt het als positief gezien dat men voor het eerst spreekt over 'centra voor educatie en onderzoek, creativiteit en kennistransfer', een formulering waar kunstschole en universiteiten zich goed in kunnen vinden. De nadruk op *employability* in het communiqué is ook positief, omdat veel afgestudeerden van kunstopleidingen wel een extra steuntje in de rug kunnen gebruiken als het gaat om het vinden van de weg in de wereld van de kunsten, creatieve industrie en bedrijfsleven. ★

Zie voor meer informatie over ELIA en haar activiteiten:

www.elia-artschools.org.

Bologna-experts in de startblokken

In de Europa Express van maart 2007 werd al melding gemaakt van het feit dat de Europese Commissie in het kader van het Leven Lang Lerensprogramma subsidiegelden beschikbaar zou stellen om de verdere implementatie van het Bolognaproces te ondersteunen. Van 2004 tot 2007 ontplooiden een team van Bolognapromotoren verschillende activiteiten om het Bolognaproces in Nederland meer bekendheid te geven en om instellingen te adviseren over diverse aspecten van het proces. In de nieuwe fase, die op 1 mei 2007 officieel van start is gegaan, wordt niet langer gesproken over Bolognapromotoren, maar over Bologna-experts.

De samenstelling van het Nederlandse team is grotendeels onveranderd. Robert Wagenaar (Rijksuniversiteit Groningen) is de coördinator van het team, waarin verder zitting hebben: Peter Hamersma (Technische Universiteit Delft), Christiaan van den Berg (VSNU), Leonard van der Hout (Hogeschool van Amsterdam), Cor Segeren (Hogeschool Arnhem en Nijmegen), en Els van der Werf (Hanzehogeschool Groningen). Nieuw zijn de twee

studentleden: Sebastiaan den Bak (ISO) en Sjoerd Witjes (LSVb). Marlies Leegwater vertegenwoordigt als lid van de Bologna Follow-Up Group het ministerie van OCW, dat inhoudelijk eindverantwoordelijk is voor het project.

De Nederlandse Bologna-experts komen nog voor de zomer bij elkaar om de planning voor 2007/2008 te maken. De volgende nationale activiteiten staan op het programma:

- * Een voorlichtingsbijeenkomst waarin de uitkomsten van de recente ministersconferentie in Londen centraal staan.
- * Een nader vast te stellen aantal seminars over aan het Bolognaproces gerelateerde onderwerpen, zoals het beschrijven van onderwijsprogramma's in termen van competenties, de betekenis van het Qualification Framework – EHEA, het gebruik van ECTS, en Joint Degrees.
- * Een vervolg op de evaluatie van de door de Nederlandse instellingen ingezonden voorbeelden van de diplomasupplementen, zoals die nu worden uitgereikt aan studenten.

Daarnaast zijn de leden van het team beschikbaar voor het geven van informatie over het Bolognaproces. Dat kan telefonisch of via e-mail, maar zij kunnen ook worden uitge-

nodigd om een presentatie te houden bij een instelling, of om advies op maat te geven.

De Bologna-experts gaan meer internationaal opereren. In de afgelopen jaren werden de Nederlandse Bolognapromotoren al enkele keren uitgenodigd om in het buitenland te vertellen hoe het proces zich in Nederland ontwikkelt. In de komende periode streeft het Nederlandse team ernaar om ook af en toe een buitenlandse Bologna-expert uit te nodigen voor een van haar seminars. Het Bolognaproces is tenslotte grensoverschrijdend en het kan heel verhelderend zijn om te horen hoe in andere landen het Bolognaproces wordt vormgegeven. ★

Meer informatie kunt u vinden op de website van het Nederlandse team: www.bologna-in.nl.

Tussenrapportage Erasmus: studentenmobiliteit neemt af

In april was de deadline voor de tussenrapportage Erasmus 2006–2007. De gegevens uit deze rapportage van het 'oude' Erasmus zijn in mei verwerkt en daaruit bleek dat de studentenmobiliteit in Nederland flink lijkt te zakken. Er zijn bij de tussenrapportage 4.556 studenten gerapporteerd. Vorig jaar waren bij de aanvraag in totaal 5.837 beurzen voor studenten aangevraagd en toegekend. Helaas wordt van de overige 1.281 beurzen geen gebruikgemaakt.

In vergelijking met voorgaande jaren ligt het mobiliteitsniveau van Erasmus zelfs onder het niveau van 2003–2004, toen er 4.570 studenten werden gerapporteerd bij de tussenrapportage. Bij de eindrapportage vallen uiteindelijk altijd nog zo'n honderd tot tweehonderd studenten af. Dat zou betekenen dat de Nederlandse mobiliteit stevig daalt in plaats van voorzichtig stijgt zoals de afgelopen jaren het geval was. De daling vindt vooral bij de universiteiten plaats. De hbo-instellingen blijven redelijk stabiel of stijgen zelfs iets. Voor studenten betekenen deze tegenvallende resultaten op landelijk niveau een positieve bijdrage aan hun persoonlijke financiën: de definitieve beurs is verhoogd van € 175 naar € 245 per maand.

Evaluatie Socrates

Het 'oude' Socratesprogramma is in opdracht van het Ministerie van OCW nationaal geëvalueerd door onderzoeksbureau Research voor Beleid. Deze nationale evaluatie is naar Brussel gestuurd waar op Europees niveau een evaluatie van het oude programma wordt gedaan. De Nederlandse evaluatie, waarvoor literatuuronderzoek is gedaan en interviews zijn gehouden met instellingen, het agentschap en het ministerie, concludeert dat het programma aan de gestelde doelen heeft bijgedragen. De meeste activiteiten die in het programma plaatsvonden, hadden

nooit zonder Europese fondsen georganiseerd kunnen worden. Projectcoördinatoren zijn over het algemeen tevreden met de resultaten die voor hun instelling werden behaald, maar zij geven ook aan dat de directe impact op nationaal of zelfs Europees niveau vrij klein is. Mensen die mobiel zijn geweest in het kader van het Socratesprogramma, zijn over het algemeen zeer enthousiast en zien hun ervaring als een waardevolle bijdrage aan hun professionele en persoonlijke ontwikkeling. Het Nationaal Agentschap functioneert volgens de evaluatie naar behoren, maar zij zou meer kunnen doen aan het verlagen van de administratieve lasten. Over de rol van de Commissie zijn wel klachten: de procedures bij de Commissie duren lang en de informatievoorziening van de Commissie laat vaak te wensen over.

In het algemeen stelt de evaluatie dat het Socratesprogramma heeft bijgedragen aan het vervullen van de behoefte van instellingen in het ontwikkelen van innovatieve producten, het opzetten van partnerschappen en het verhogen van de mobiliteit in het onderwijs. Voor het agentschap is de uitkomst van evaluatie reden te meer om te blijven hameren op lastenverlichting, simplificatie en flexibilisering in het nieuwe programma. ★

Erasmus Intensive Language Courses 2007–2008

Op het moment dat deze Europa Expreste verschijnt, gaan de eerste EILC's van deze zomer al bijna van start. In Tilburg begint op 9 juli een groep van vijftien Erasmusstudenten aan deze intensieve vierweekse cursus Nederlandse taal en cultuur. Studenten maken niet alleen kennis met de Nederlandse taal, maar leren door middel van een sociaal-cultureel programma ook veel over Nederland en de Nederlanders. De ervaring leert dat dit een goede voorbereiding is op hun studie in ons land.

De EILC-cursussen worden in de zomer van 2007 en in de winter van 2008 gegeven aan inkomende Erasmusstudenten ter voorbereiding op het eerste of op het tweede semester van het academisch jaar 2007–2008. Er zijn dit jaar in Nederland 232 plaatsen beschikbaar en negen taalinstellingen zijn betrokken bij de organisatie. Dat de Nederlandse EILC's populair zijn bij de buitenlandse studenten, blijkt uit het aantal aanmeldingen: ruim 300, wat als gevolg had dat wij veel studenten helaas hebben moeten teleurstellen.

De Europese Commissie stelt jaarlijks geld beschikbaar voor de organisatie van EILC's. Ook in het nieuwe Leven Lang Lerenprogramma is hier geld voor gereserveerd. Naast de bijdrage van de EC is cofinanciering van de nationale autoriteiten vereist. In Nederland levert het Ministerie van OCW een substantiële bijdrage waardoor de organisatie van de cursussen mogelijk blijft.

Voor Nederlandse studenten bestaat er uiteraard ook de mogelijkheid een EILC te volgen in het land waar zij gaan studeren. De deadline voor de zomercursussen is inmiddels verstreken, maar in veel landen worden ook wintercursussen georganiseerd. ★

Meer informatie kunt u vinden op: ec.europa.eu/education/programmes/llp/erasmus/eilc/index_en.html.

Selectie Intensieve Programma's

Bij de Erasmusafdeling van het Nationaal Agentschap Leven Lang Leren stonden de maanden april en mei in het teken van controle en beoordeling. Wat betreft de Intensieve Programma's was de daaropvolgende maand bovendien gewijd aan de verdeling van het budget en de uitslag van de selectie van de Erasmus University Charters.

In totaal zijn voor 2007–2008 door de instellingen 22 IP-aanvragen ingediend, waarvan twaalf nieuwe en tien *renewals* (opnieuw ingediende aanvragen die eerder waren afgewezen). De aanvragen zijn eerst formeel en financieel gecontroleerd door het Nationaal Agentschap. Vervolgens zijn alle nieuwe aanvragen in samenwerking met het Vlaamse Agentschap elk door twee onafhankelijke experts beoordeeld. Hiervoor is in het begin van het jaar actief geworven onder oud-internationaliseerders.

Uiteindelijk hadden zich voor deze ronde zeven Vlaamse en vijf Nederlandse experts aangemeld. Zij ontvingen twaalf Nederlandse en zes Vlaamse aanvragen ter beoordeling. Na de verwerking van deze beoordelingen berekent het Nationaal Agentschap het gemiddelde van de scores van de twee experts en komt zo op een eindscore voor elke IP-aanvraag. Vervolgens wordt een lijst opgesteld op volgorde van de eindscore. Deze volgorde wordt gebruikt bij de verdeling van het budget en de uiteindelijke toekenning.

Nadat het Nationaal Agentschap de definitieve lijst van geselecteerde projecten heeft opgesteld, krijgen de afgewezen aanvragers feedback over de redenen voor de afwijzing. Die feedback bestaat uit het eindcommentaar en de slotaanbevelingen van de beide externe deskundigen, met behulp waarvan in de toekomst een nieuwe, betere aanvraag kan worden voorbereid. De geselecteerde projecten worden te zijner tijd bekendgemaakt op de website en in de Europa Expreste.

In tegenstelling tot wat was aangekondigd in de vorige Europa Expreste, heeft dit niet eind mei plaatsgevonden. De definitieve selectie van de Erasmus Intensieve Programma's zal naar verwachting begin juli worden bekendgemaakt. ★

Rectificatie

In Europa Expreste nr. 9 zijn in de tabel bij in het bericht 'Aanvragen Erasmus 2007' enkele getallen fout weergegeven. De correcte gegevens zijn:

2007:	948 docenten	-	1081 weken
	450 stafleden	-	492 weken ★

Laatste nieuws

Met terugwerkende kracht doen IJsland, Noorwegen en Liechtenstein met ingang van 1 januari 2007 officieel mee aan het Leven Lang Lerenprogramma. ★

Het Midden-Oosten, Noord-Afrika en de EU

Het Midden-Oosten en de Arabische wereld zijn 'hot'. Niet alleen omdat de regio dagelijks de voorpagina's van onze kranten vult, maar ook omdat in sommige landen in de regio, met name in de golfstaten, de economische en maatschappelijke ontwikkelingen duizelingwekkend snel gaan. Beide zaken versterken het gevoel van urgentie, de noodzaak om dit deel van de wereld beter te leren kennen en om er meer – en meer positieve – contacten mee op te bouwen, ook op het terrein van het hoger onderwijs.

Dit gevoel van urgentie heeft zich al vertaald in verschillende ontwikkelingen: de ministeries van OCW en Buitenlandse Zaken hebben aangegeven nauwere academische samenwerking met de Arabische wereld te willen ondersteunen, er is een groeiend aanbod van Nederlands *offshore* onderwijs in het Midden-Oosten en de Nuffic onderzoekt de mogelijkheden voor nieuwe initiatieven. Buitenlandse zaken ontwikkelt een speciaal op een aantal landen in de regio gericht beurzenprogramma, er zijn in 2006 Nederlandse onderwijsinstellingen in Rabat en in Ankara geopend (er bestonden al Nederlandse instellingen in Istanbul, Damascus en Caïro), een groeiend aantal Nederlandse hogeronderwijsinstellingen heeft een samenwerkingsovereenkomst met een instelling in de regio, er lopen diverse ontwikkelingssamenwerkingsprojecten en uitwisselingsprogramma's, en er is een grote en groeiende markt voor de werving van studenten, met name in Turkije.

De trend is duidelijk, het Midden-Oosten en Noord-Afrika (MONA – MENA in het Engels) spelen zich steeds meer in de kijker van het Nederlandse hoger onderwijs. Om het beeld compleet te maken en om nieuwe Nederlandse initiatieven in de regio te ondersteunen, volgt hieronder een overzicht van de instrumenten van de Europese Commissie op het terrein van hogeronderwijsamenwerking met MONA. De aanduiding MONA wordt hier bewust gebruikt, omdat hiermee meer Arabische landen dan alleen die in het Midden-Oosten worden aangeduid en ook Turkije is inbegrepen.

Europees onderwijsbeleid

De kern van het Europese onderwijsbeleid is vastgelegd in een aantal actie- en samenwerkingsprogramma's, waarvan de programma's Leven Lang Leren, Erasmus Mundus, en Erasmus Mundus External Cooperation Window voor de MONA-landen van belang zijn.

Het **Leven Lang Lerenprogramma** is gericht op de lidstaten van de EU en op de toetredingslanden. In de regio MONA komt dus alleen Turkije voor dit programma in aanmerking. Ondersteuning kan worden aangevraagd voor projecten op het terrein van onderwijssamenwerking en voor uitwisselingsprogramma's (studenten en docenten).

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden: www.na-ill.nl.

Het **Erasmus Mundusprogramma** is gericht op het in EU-verband (consortia van minimaal drie instellingen in EU- en toetredingslanden) aanbieden van masteropleidingen, waarvoor studenten uit niet-EU-landen een beurs kunnen ontvangen. Dit programma staat voor wat betreft de studiebeurzen dus open voor alle MONA-landen, behalve Turkije (Turkse studenten kunnen hiervoor hun Erasmusbeurs gebruiken). Voor studenten uit onder andere Noord-Afrika is zelfs extra budget gereserveerd. Alleen Turkije kan als EU-toetredingsland deelnemen aan de vorming van de consortia voor de masteropleidingen. De consortia kunnen een partnerschap aangaan met instellingen in derde landen, waardoor studenten en staf een deel van het curriculum in het partnerland buiten de EU kunnen volgen.

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden: eacea.ec.europa.eu/static/en/mundus/index.htm.

Het **Erasmus Mundus External Cooperation Window** is een nieuw initiatief van EuropaAid, de dienst voor ontwikkelingssamenwerking van de Europese Commissie. Het is geen ontwikkelingsproject, maar een samenwerkingsprogramma dat complementair is aan Erasmus Mundus en ander programma's en waarin partijen in Europa en in derde landen op basis van gelijkwaardigheid samenwerken om individuele uitwisseling van studenten en docenten mogelijk te maken. Deelnemende studenten hoeven dus niet aan een Erasmus Mundusmasteropleiding deel te nemen. Niet alle MONA-landen komen hiervoor in aanmerking.

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden: eacea.ec.europa.eu/static/en/mundus/index.htm.

Europese onderzoekssamenwerking

Zowel het 7e Kaderprogramma van de EU voor internationale onderzoekssamenwerking als diverse bilaterale en regionale programma's bieden mogelijkheden voor samenwerking en uitwisseling op het terrein van wetenschap en technologie, ook voor deelnemers uit MONA-landen.

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden: ec.europa.eu/research/fiscp/index.cfm.

Europees buitenlands beleid

De EU verleent steun aan onderwijsprojecten in het kader van het uitbreidingsbeleid (Pre-accession Assistance), het buurlandenbeleid (ENP Action Plans en Tempus IV) en ontwikkelingsamenwerking (DCI Development Cooperation Instrument).

De Commissie voert met de kandidaat-lidstaten (van de MONA-landen is dat alleen Turkije) formeel overleg om toetreding van deze landen tot de EU mogelijk te maken. In het kader van het toetredingsproces ondersteunt de Commissie hervormingen in de kandidaat-lidstaten. Hiervoor is het **Instrument for Pre-accession Assistance** (IPA) in het leven geroepen, dat vanaf 1 januari 2007 alle voorgaande instrumenten op dit

terrein vervangt. Ook samenwerkingsprojecten op het terrein van het hoger onderwijs komen voor ondersteuning door IPA in aanmerking. De nadruk ligt daarbij op institutionele opbouw.

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden en voor een overzicht van de lopende projecten: ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/index_en.htm.

Door middel van haar **European Neighbourhood Policy** (ENP) wil de EU voorkomen dat er nieuwe scheidlijnen ontstaan tussen de uitgebreide Unie en de buurlanden. Het beleid moet een bijdrage leveren aan welvaart, stabiliteit en veiligheid in de buurlanden. Buurlanden zijn in dit kader de landen die direct aan de EU grenzen (behalve Rusland) en de landen rond de Middellandse Zee, dus ook de meeste MONA-landen. Centraal staan de bilaterale overeenkomsten met de buurlanden: de ENP Action Plans. Deze actieplannen zijn richtinggevend voor de bilaterale samenwerking (individual country programmes) en zijn de basis voor financiële ondersteuning via het European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI). In deze actieplannen is ook altijd een paragraaf over onderwijs en training opgenomen. De daadwerkelijke financiële ondersteuning van projecten loopt in de regel via openbare aanbestedingen (calls for tender), waarvoor standaard cofinanciering is vereist.

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden: ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm.

* Zie voor openstaande calls for tender: ec.europa.eu/public_contracts/index_en.htm.

Het **Tempus IV-programma** is een op hogeronderwijsamenwerking gericht instrument van de Europese Unie zowel in het kader van haar buurlandenbeleid als in het kader van het toetredings- en ontwikkelingsamenwerkingsbeleid. Via Tempus ondersteunt de Commissie samenwerkingsprojecten en uitwisselingsprogramma's tussen hogeronderwijsinstellingen in de EU en in 26 partnerlanden, waaronder een aantal MONA-landen.

* Zie voor de mogelijkheden en voorwaarden: ec.europa.eu/tempus.

Het **Development Cooperation Instrument** (DCI) is een uitvoeringsinstrument voor het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid van de EU. MONA-landen in deze categorie zijn de landen die niet onder de European Neighbourhood Policy ENP vallen (zie hierboven), namelijk Irak, Iran, Oman, Saudi-Arabië en Jemen. Het DCI bevat een paragraaf over *education, knowledge and skills*, ook over hoger onderwijs. De Commissie hanteert voor de daadwerkelijke ondersteuning van activiteiten en projecten verschillende vormen, waaronder openbare aanbestedingen.

* Zie voor algemene informatie over DCI: ec.europa.eu/europeaid/general/pdf/fiche_new_instruments_en.pdf.

Het besluit over dit nieuwe instrument is 1 januari 2007 in werking getreden, en het is nog niet volledig operationeel. Voor de complete tekst zie:

* eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_378/l_37820061227en00410071.pdf.

Calls for tender in het kader van DCI zijn te vinden op:

* ec.europa.eu/europeaid/cgi/frame12.pl. ★

PIHE-netwerk: Samenwerking EU en Latijns-Amerika

PIHE Network

EULAC Partnerships for Internationalisation

Op 14 maart jl. vond aan de Universiteit van Amsterdam een bijeenkomst plaats over hogeronderwijsamenwerking tussen Europa en Latijns-Amerika. Het doel van de dag was om van gedachten te wisselen over zowel positieve zaken als belemmeringen in deze samenwerking en over de vraag hoe daarmee om te gaan.

De bijeenkomst was georganiseerd door het PIHE-netwerk (*Partnerships for Internationalisation of Higher Education*), dat beleidsonderzoek doet naar en adviezen geeft over de hogeronderwijsamenwerking tussen Europa en Latijns-Amerika. PIHE wordt gefinancierd door de Europese Commissie binnen het ALFA-programma dat de samenwerking van instellingen voor hoger onderwijs in Europa en Latijns-Amerika bevordert. Aanwezig waren naast de Latijns-Amerikaanse gasten uit Brazilië, Argentinië, Colombia en Mexico, vertegenwoordigers van de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit Leiden, de Rijksuniversiteit Groningen, de Universiteit Tilburg, de vrije Universiteit Amsterdam en het Centrum voor Studie en Documentatie van Latijns-Amerika (CEDLA).

Basis voor de bijeenkomst waren de resultaten van een enquête die door PIHE is uitgezet onder 131 hogeronderwijsinstellingen in de EU (in Duitsland, Nederland en Spanje) en in Latijns-Amerika (Mexico, Brazilië, Argentinië en Colombia). Een aantal zaken vielen op in de enquêteresultaten. Het Latijns-Amerikaanse hoger onderwijs is veel meer gericht op samenwerking met Europese instellingen dan andersom (met als uitzondering Spanje, dat traditioneel altijd al nauwe banden heeft gehad met Latijns-Amerika). De Latijns-Amerikaanse instellingen kiezen met name voor samenwerking met Europa vanwege de academische kwaliteit, de Europese instellingen hebben veelal meer historische, culturele of politieke overwegingen voor de samenwerking. De contacten vinden vooral plaats binnen bilaterale verdragen, gevolgd door samenwerking binnen multila-

terale kaders en vervolgens binnen programma's gesubsidieerd door de EU. De samenwerking richt zich in de eerste plaats op studentenuitwisseling, daarna op stafmobiliteit en ten slotte op onderzoekssamenwerking. Helaas is de studentuitwisseling niet in balans; er komen veel meer Latijns-Amerikaanse studenten naar Europa dan andersom. De lestaal vormt een serieus obstakel voor de samenwerking. Zowel in Europa als in Latijns-Amerika wordt minder dan 20 procent van het reguliere onderwijs in het Engels aangeboden. De cursussen die in het Engels worden aangeboden, liggen daarbij in Europa met name op masterniveau terwijl in Latijns-Amerika het Engelse aanbod vooral is geconcentreerd binnen de *licenciaturas* (opleiding voorafgaand aan de MA).

Opvallend is ook dat het hoger onderwijs in Latijns-Amerika veel minder gericht is op de eigen regio dan de Europese hogeronderwijsinstellingen. In Europa hebben vele factoren, waaronder de toenemende integratie, de Europese subsidieprogramma's, en het Bolognaproces, ertoe bijgedragen dat de hogeronderwijsinstellingen zeer op elkaar gericht zijn. In Latijns-Amerika ontbreekt het tot op heden aan een sterk kader dat integratie binnen het hoger onderwijs in de eigen regio bevordert. Een ander element dat in de enquête naar voren kwam, was het risico van een *brain drain* voor Latijns-Amerika. Van de Latijns-Amerikaanse instellingen neemt 50 procent maatregelen ter voorkoming van een brain drain (bijvoorbeeld door mensen een aanstelling te garanderen na terugkomst of beursgelden terug te eisen bij het niet terugkeren). In Europa neemt slechts 12 procent van de hogeronderwijsinstellingen duidelijke maatregelen.

Op de bijeenkomst gaven een aantal Nederlandse instellingen presentaties over hun samenwerkingsprojecten met Latijns-Amerika. Uit de presentaties bleek dat, ondanks de veranderende tijdgeest en financieringsbronnen, in de samenwerking tussen Nederlandse en Latijns-Amerikaanse

universiteiten het accent vaak nog steeds op ontwikkelingsamenwerking ligt. Daarbij werd door de aanwezigen kritisch gekeken naar de inhoudelijke criteria die bepalen welke soort samenwerking (*demand driven*) financiering behoeft en in hoeverre de universiteiten in Nederland en Latijns-Amerika mee kunnen beslissen waar die behoeften liggen. Positief was de wens van de aanwezigen om de samenwerking meer te institutionaliseren middels het opzetten van bijvoorbeeld *double degree programmes*. Ook bleek duidelijk behoefte te bestaan aan meer transparantie met betrekking tot zaken als kwaliteitszorg, vergelijkbaarheid van curricula, erkenning van studiepunten etc. Het project *Tuning Educational Structures*, ook gefinancierd door ALFA, levert daar een concrete bijdrage aan in zowel Europa als Latijns-Amerika. ★

Mariëtte Diderich

Beleidsmedewerker Internationalisering, Universiteit van Amsterdam

De resultaten van de PIHE-enquête zijn terug te vinden op:

www.pihenetwork.org.

Informatie over het project Tuning Educational Structures is te vinden op:

www.unideusto.org/tuning.

ALFA-II onderzoek

Begin dit jaar heeft de Europese Commissie een studie gelast naar de *best practices* van het programma ALFA II. Doel van de studie is bij te dragen aan de zichtbaarheid en valorisatie van de resultaten en producten van de ALFA-projecten. De studie zal in september worden afgerond. Meer over de resultaten in het oktobernummer van Europa Express. ★

LEONARDO DA VINCI

Het nieuwe Leonardo da Vinci-onderdeel van het Leven Lang Lerenprogramma is gericht op het middelbaarberoepsonderwijs. Alle acties en projecten die het hoger onderwijs aangaan, vallen onder het onderdeel Erasmus (zie hieronder).

Stages – Binnen het nog lopende stageproject van het hoger onderwijs (*call 2006*) kunnen studenten stagelopen t/m 31 mei 2008. De deadline voor het indienen van de eindrapportage voor *call 2006* is 30 juni 2008.

Pilots – De nog lopende proefprojecten waarbij het hoger onderwijs betrokken is, zullen in de komende twee jaar worden afgerond. Deelname aan proefprojecten is enkel mogelijk als het mbo het onderwerp van de pilot is. Informatie over soortgelijke projecten binnen de centrale acties van het Leven Lang Lerenprogramma vindt u op de website van het Executive Agency: eacea.ec.europa.eu. ★

TEMPUS

Tempus heeft als doel de modernisering van het hoger onderwijs te bevorderen in drie verschillende regio's: landen in Oost-Europa en Centraal-Azië, de Westelijke Balkan en rond de Middellandse Zee. In de verschillende landen worden samenwerkingsprojecten gesubsidieerd met hogeronderwijsinstellingen in de EU-lidstaten. De projecten, waarin ook het bedrijfsleven, NGO's en overheden betrokken kunnen worden, zijn bijvoorbeeld gericht op de ontwikkeling van nieuwe studieprogramma's, de herstructurering op managementniveau van een instelling of faculteit, het opzetten van netwerken en de aanschaf van lesmateriaal en computers.

De laatste fase van het programma (Tempus III) is in 2006 geëindigd. Het nieuwe programma, Tempus IV, zal in september 2007 van start gaan. Voorstellen voor projecten dienen waarschijnlijk medio februari 2008 ingediend te worden. Dit is op europa.eu.int/tempus, onder *News*, te volgen.

Het Nederlandse Tempus Nationale Contactpunt, dat bij de Nuffic is ondergebracht, verzorgt de voorlichting aan de instellingen en fungeert als eerste aanspreekpunt bij het opstellen van een aanvraag of het uitvoeren van een project. Indien u berichten over Tempus wilt ontvangen of vragen heeft, mail naar: tempus@nuffic.nl. ★

ERASMUS

Erasmus

Erasmus is het onderdeel van het Leven Lang Lerenprogramma dat zich richt op het hoger onderwijs. Het is bedoeld om Europese activiteiten van de instellingen te ondersteunen en de mobiliteit en uitwisseling van studenten, docenten en stafleden te bevorderen binnen de 27 lidstaten plus IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Turkije. Alle Nederlandse hogescholen en universiteiten die over een Erasmus University Charter (EUC) beschikken, kunnen een subsidieaanvraag indienen voor de volgende activiteiten:

Studentenmobiliteit

- **Studie:** Erasmusbeurzen voor de uitwisseling van studenten tussen instellingen die samen een bilaterale overeenkomst hebben afgesloten waarin deze uitwisseling wordt geregeld.
- **Stage:** Erasmusbeurzen voor studenten die bij een gastorganisatie stage lopen waarbij een leerovereenkomst tussen de instelling en de organisatie is afgesloten waarin het programma van de stageperiode beschreven staat.

Stafmobiliteit

- **Onderwijsopdrachten voor docenten:** Ter bevordering van de uitwisseling van docenten tussen instellingen die een bilaterale overeenkomst hebben afgesloten waarin afspraken over die uitwisseling zijn gemaakt.
- **Scholing voor docenten en ander personeel van onderwijsinstellingen en personeel van ondernemingen:** Voorwaarde is dat de partners samen een werkplan hebben gemaakt waarin de specifieke doelstellingen van het verblijf en het programma voor de scholingsperiode beschreven staan.

Organisatie van mobiliteit

Financiële ondersteuning van instellingen die bovenstaande mobiliteitsacties uitvoeren.

De **Erasmus Intensive Language Course** (EILC) stelt studenten in de gelegenheid om, voorafgaand aan hun Erasmusperiode, in een land met een 'kleinere' taal (alle Europese talen behalve Engels, Frans, Duits en Spaans) een intensieve taalcursus te volgen van circa vier weken. Deelname is gratis en de student kan

één of twee extra beursmaanden aanvragen om de kosten van huisvesting en levensonderhoud te dekken.

De **Intensive Programmes** (IP's) zijn korte studieprogramma's (twee á zes weken) waarin studenten en stafleden van ten minste drie instellingen uit minstens drie verschillende EU-landen samenkomen (inclusief de EER en pre-accessielanden). Het doel van de IP's is om efficiënt en internationaal onderwijs over zeer gespecialiseerde onderwerpen te bevorderen, verschillende inzichten daarover samen te brengen en het mogelijk te maken dat stafleden ervaring en inzichten over lesmateriaal en -methoden in een internationale omgeving kunnen bespreken. ★

Voor meer informatie en de benodigde formulieren: www.na-III.nl/erasmus.

De Nuffic fungeert samen met het Europees Platform en CINOP als het Nederlandse Nationaal Agentschap voor het Leven Lang Lerenprogramma. Daarnaast voert de Nuffic het Erasmusprogramma in opdracht van de Europese Commissie uit.

BOLOGNAEXPERTS

De Europese Commissie heeft in het kader van het Leven Lang Lerenprogramma in 2007 opnieuw subsidie beschikbaar gesteld voor de implementatie van het Bolognaproces in de EU-lidstaten. Vanuit Nederland is een projectaanvraag ingediend ter voortzetting van de activiteiten van de afgelopen twee jaar van het team van Bolognapromotoren. Deze aanvraag is inmiddels goedgekeurd. Het ministerie van OCW was inhoudelijk verantwoordelijk voor de voorbereiding van dit project en is ook betrokken bij de uitvoering ervan. De ondersteuning en het secretariaat ligt wederom bij het Nederlandse Nationaal Agentschap Leven Lang Leren. Behalve de naam is ook de samenstelling van het Nederlandse team van 'Bologna-experts' enigszins gewijzigd (zie ook pagina 7). ★

Voor meer informatie: www.bologna-in.nl.

ERASMUS MUNDUS

Erasmus Mundus heeft als doel de kwaliteit van het Europees hoger onderwijs te verbeteren, het over de gehele wereld te promoten en de samenwerking met landen buiten de EU te bevorderen. Hiertoe kent het programma vier verschillende onderdelen, acties genoemd. Onder actie 1 worden subsidies verstrekt aan topkwaliteit masteropleidingen die leiden tot een erkend *double*, *multiple* of *joint degree*. De master wordt aangeboden door een consortium van minimaal drie hogeronderwijsinstellingen uit drie verschillende landen van de Europese Unie, de EEA/EFTA of kandidaat-landen. Studenten uit niet-Europese landen kunnen voor deze masterprogramma's een beurs ontvangen (actie 2). Europese studenten kunnen ook deelnemen aan een Erasmus Mundusmaster maar komen niet in aanmerking voor deze beurzen. Wel kunnen zij, onder de voorwaarden zoals deze gelden voor Erasmus, gebruikmaken van een Erasmusbeurs. Een eenmaal erkend Erasmus Mundusconsortium kan vervolgens een partnerschap aangaan

met instellingen in derde landen (actie 3) zodat studenten en stafleden die deelnemen aan het programma een gedeelte van het curriculum bij een instelling in een partnerland kunnen volgen. Voor deze uitwisseling kunnen ook Europese studenten een beurs aanvragen. Actie 4 staat los van de eerste drie acties en is gericht op samenwerkingsprojecten voor het verbeteren van het imago, herkenbaarheid en toegankelijkheid van het Europese hoger onderwijs.

Jaarlijks worden er ongeveer twintig nieuwe Erasmus Mundusmasters goedgekeurd, zodat er in 2008 honderd zullen zijn. Inmiddels staat het totaal op tachtig. Bij vijftientig van deze masters zijn in totaal veertien verschillende Nederlandse hogeronderwijsinstellingen als partner of coördinator betrokken. ★

Meer informatie is beschikbaar op: europa.eu.int/erasmus-mundus. Vragen kunt u sturen naar: erasmusmundus@nuffic.nl.

Wie is wie

binnen het NA Leven Lang Leren

Binnen de Nuffic worden de Europese programma's voor het hoger onderwijs beheerd door het Nationaal Agentschap Leven Lang Leren en Europadesk. Voor vragen kunt u contact opnemen met de desbetreffende medewerker.

Nationaal Agentschap Leven Lang Leren – Onderdeel HO

Joep Houterman

Directeur Nationaal Agentschap Leven Lang Leren

Vanessa Lambrecht

Afdelingshoofd Nationaal Agentschap Leven Lang Leren

Marga Liefers

Secretaresse

Jolanda Tijssen

Financieel Medewerker

Petra de Greeve

Programmabeheerder Intensive Programmes
T (070) 4260 216
E pdgreeve@nuffic.nl

Nico Muylwijk

Applicatiebeheerder
T (070) 4260 265
E muylwijk@nuffic.nl

Erasmus

José Ravenstein

Teamleider
T (070) 4260 240
E jrinstein@nuffic.nl

Joy Plokker

Programmabeheerder Studie
T (070) 4260 233
E jplokker@nuffic.nl

Rosalien van Santen

Programmabeheerder Stages
T (070) 4260 309
E rsanten@nuffic.nl

Heleen Ravenhorst

Programmabeheerder Stafmobiliteit en EILC
T (070) 4260 226
E hrhorst@nuffic.nl

Maarten Hartman

Programma-assistent
T (070) 4260 303
E mhartman@nuffic.nl

Nasim Alavi

Programma-assistent
T (070) 4260 227
E nalavi@nuffic.nl

Elise Kamp

Programma-assistent
T (070) 4260 257
E socrates@nuffic.nl

Leonardo da Vinci – afronding

José Ravenstein

Programmabeheerder Mobiliteit HO
T (070) 4260 240
E jrinstein@nuffic.nl

Jef Stapel

Programmabeheerder Pilotprojecten HO
T (070) 4260 261
E stapel@leonardodavinci.nl

Europadesk

Tempus

Jef Stapel

National Contact Point
T (070) 4260 261
E tempus@nuffic.nl

Erasmus Mundus

Madalena Pereira

National Structure
T (070) 4260 237
E erasmusmundus@nuffic.nl

Bolognapromotoren

Madalena Pereira

Secretaris
T (070) 426 0237
E mpereira@nuffic.nl

Madalena Pereira is sinds 1 juni met zwangerschaps-/ouderschapsverlof.
Mireille de Graav is m.i.v. 25 juni uit dienst getreden.

Rapportagetool Euro Express

Sinds 2001–2002 rapporteren de instellingen die aan het Erasmusprogramma deelnemen, met de rapportagetool Euro Express. Met deze database, gebaseerd op Access, kunnen de gegevens gemakkelijker worden aangeleverd en verwerkt dan met de Excellijsten van vroeger. Alle updates (voor de tussen- en eindrapportage) worden bij Nuffic door Nico Muylwijk uitgevoerd (zie contactgegevens hiernaast). Hij levert tijdens de rapportageperiodes telefonische ondersteuning en gaat bij instellingen langs waar zich problemen met de software voordoen.

De verspreiding van Euro Express 2006–2007 verliep dit jaar via de mail. Helaas was het niet mogelijk om dit via de website van de Nuffic te doen omdat deze geheel vernieuwd werd. Dit bood wel meteen de mogelijkheid belanghebbenden eens te vragen of er nog behoefte was aan de handleiding. In het merendeel van de gevallen bleek deze als overbodig te worden ervaren. Ook werd gevraagd op welke plaats op de pc of netwerk Euro Express zou worden geïnstalleerd. De c-schijf blijft daarin het meest populair. Steeds meer instellingen kiezen er echter voor om Euro Express op een gedeelde schijf te installeren. Collega's kunnen er dan ook in werken. Indien dit vooraf wordt gemeld aan het Nationaal Agentschap, kan een op maat gemaakt bestand worden geleverd, klaar voor installatie op de gewenste plek. Een positieve ontwikkeling is dat enkele instellingen een student-assistent hebben ingeschakeld

voor de invoer van de tussentijdse rapportage in Euro Express. Doordat de invoer voor deze student-assistenten hun hoofdtaak was, verliep de rapportage bij de betreffende instellingen merkbaar soepeler. Uiteindelijk is de hele tussentijdse rapportageronde vlot verlopen: op één rapportage na was alles op de deadline binnen.

De volgende ronde in het jaarlijkse rapportage-traject is de update van de definitieve beurstabel en de docenttoelage. Deze bijgewerkte versie, die voor de eindrapportage 2006–2007 (zie deadline in agenda hieronder) nodig is, zal rond de derde week van juli per e-mail worden verspreid. Daarnaast zal voor iedere gastinstelling waarover bij de tussenrapportage onduidelijkheid bestond, (fusies, geen EUC meer) een passende oplossing worden gezocht in de update. ★

Agenda

Erasmus

7 sep: deadline eindrapportage 2006–2007

Tempus

15 sep 2007*: publicatie nieuwe call
15 feb 2008*: deadline Joint European Programmes
15 apr 2008*: deadline Structural and Complementary Measures

Leonardo da Vinci – mobiliteit

15 sep: deadline interim rapportage 2006

Leonardo da Vinci – pilots

1 dec: deadline interim rapportage Call 2006

* onder voorbehoud

DE EUROPA EXPRESSE IS OOK ALS PDF-FILE TE DOWNLOADEN VIA WWW.NA-LLL.NL, ONDER "ERASMUS".

europa ex.presse

Heeft u een vraag aan de redactie of wilt u één of meerdere exemplaren van Europa Expresse toegezonden krijgen?
Mail naar: europaexpresse@nuffic.nl.

nuffic

Europa Expresse is een publicatie van de Nuffic. Deze publicatie werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de Nuffic; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Hoofdredactie:

Jef Stapel, Nuffic, afdeling Voorlichting

Redactie en drukwerkcoördinatie:

Nuffic, afdeling NA LLL en afdeling Voorlichting

Eindredactie: Rob Burkhard

Vormgeving:

Sabrina Luthjens BNO [www.makingwaves.nl]

Druk: Prints en Proms, Rotterdam

Redactieadres:

Nuffic, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag
T (070) 426 0261, F (070) 426 0259,
E europaexpresse@nuffic.nl

Hoewel de informatie in deze uitgave met de grootste zorg is samengesteld, kan de Nuffic niet instaan voor het feit dat de gegevens juist en/of volledig zijn.

De informatie kan tussentijds gewijzigd zijn of aangepast. De Nuffic aanvaardt ter zake geen aansprakelijkheid. U wordt daarom geadviseerd om in voorkomende gevallen de juistheid van de informatie zelf te verifiëren.

Het auteursrecht op deze uitgave berust bij de Stichting Nuffic, Den Haag. Niets uit deze uitgave mag worden vervoerd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nuffic.

Onderwijs en Cultuur